

О. С. Казачінердоктор педагогічних наук,
доцент кафедри методики навчання мов і літератури
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено пошуку форм, методів та прийомів розвитку інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін у позааудиторній діяльності в системі післядипломної освіти. Зазначено, що необхідність розвитку інклюзивної компетентності вчителів не становить сумнівів, вона впроваджена лише нещодавно, тому оволодіти інклюзивними знаннями й уміннями вчителі-практики можуть у післядипломній освіті. Водночас бракує розвідок, присвячених проблемі розвитку інклюзивної компетентності вчителів у позааудиторній діяльності в системі післядипломної освіти як невід'ємного складника професійної компетентності в цілому.

Було висвітлено особливості власного викладацького досвіду щодо форм, методів та прийомів розвитку інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін у позааудиторній діяльності в системі післядипломної освіти. Це здійснювалося нами у вигляді обласних та районних науково-методичних семінарів для вчителів мови і літератури «Навчання школярів іноземних мов в умовах інклюзії», обласного вебінару «Використання арт-методів у навчанні мов і літератури», консультування (планування та проведення уроків, робота з окремими учнями тощо), допомога вчителям у підготовці презентаційного матеріалу для шкільних семінарів, виступи на засіданнях тимчасового творчого колективу педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти «Дорожня карта вчителя в умовах інклюзивної освіти» (2017 рік), до яких залучалися й учителі іноземної (англійської) мови та ін.

Було розроблено тематику вебінарів для вчителів-філологів: «Використання ігротерапевтичних методів у навчанні мов і літератури. Пісочна терапія. Гудзикотерапія», «Ігрові методи розвитку дрібної моторики та коригування порушень письма у дітей. Техніка квілінг»; «Твори дитячої художньої літератури про людей із особливостями психофізичного розвитку», які є складником річного навчального плану роботи кафедри методики навчання мов і літератури Харківської академії неперервної освіти.

Оскільки питання розвитку інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін у позааудиторній діяльності в системі післядипломної освіти нині є своєчасним та актуальним, кількість зацікавлених у роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби, вчителів щороку поступово збільшується.

Ключові слова: інклюзивна компетентність, учителі філологічних дисциплін, позааудиторна діяльність, післядипломна освіта, професійна компетентність учителя

Постановка проблеми. На сучасному етапі інноваційного розвитку освіти в Україні держава окреслює якісно нові вимоги до особистості вчителя, його професійної діяльності. Серед таких вимог особливе місце посідає реалізація педагогом засадничих принципів державної політики в галузі вітчизняної освіти, зокрема пріоритет освіти, її демократизація, гуманізація та гуманітаризація, рівний доступ громадян до здобуття освіти, цілісність, полікультурність, змінна й відкрита природа системи освіти, неподільний характер навчання та виховання. Це потребує високого рівня освіченості, культури, кваліфікації вчителів, професійна діяльність яких слугує основою трансформації українського суспільства як на індивідуальному, так і на соціальному рівні.

Реалізації зазначених принципів сприяє впровадженню основних положень та ідей інклюзив-

ного навчання в заклади загальної середньої освіти. Інклюзивна освіта нині стала світовою тенденцією, що віддзеркалює цивілізаційний рівень суспільства тієї чи тієї держави. Збільшення кількості дітей з особливостями психофізичного розвитку – проблема не лише українського, а й глобального масштабу.

Проте нині гостро постає проблема неготовності вчителів до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, наявні психологічні бар'єри та професійні стереотипи вчителів. У цьому аспекті особливого значення набуває розвиток інклюзивної компетентності вчителів, зокрема філологічних дисциплін, як складника професійної компетентності. Саме мови та література мають неабиякі можливості для реалізації гуманістичних принципів під час оволодіння навчальним матеріалом, формами та способами превентивної діяльності для

виховання духовних потреб школярів, стимулювання активності й саморозвитку особистості.

Зважаючи на нові вимоги до педагога в умовах модернізації освіти, присутню роль у створенні умов для розвитку інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін мають відіграти заклади післядипломної педагогічної освіти. Необхідність розвитку інклюзивної компетентності вчителів не становить сумнівів, вона впроваджена лише нещодавно, тому оволодіти інклюзивними знаннями й уміннями вчителі-практики можуть у післядипломній освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема формування інклюзивної компетентності педагогів та осіб, які працюють із дітьми, що мають особливості психофізичного розвитку, була предметом наукового пошуку Л. Антонюк [1], Ю. Бойчука [2; 3], К. Бовкуш, О. Бородіної, І. Возняк, І. Демченко [4], О. Казачінер [5; 6], І. Романовської, Н. Тамарської, Л. Фальковської, І. Хафізулліної [7], В. Хитрюк, М. Чайковського [8], М. Черняєвої, Г. Шайдулліної, А. Dipace [9], Zh. Milenovich [10] та інших.

Різноманітні аспекти підготовки вчителів філологічних спеціальностей студіювали автори науково-педагогічних досліджень: А. Береснев, О. Бігич, С. Данилюк, Г. Дегтярьова, Л. Калініна, Л. Лузан, С. Ніколаєва, Ю. Пассов, О. Петрашук, К. Савченко, О. Семенов, С. Титова, О. Тонконіг, В. Шуляр, G. Dudeney, N. Hockly, J. Loescher, R. Petkutė, J. Richards, M. Sprat та інші.

Як засвідчує ретроспективний аналіз наукових праць, учені дослідили здебільшого питання розвитку інклюзивної компетентності майбутніх педагогів у системі професійної підготовки. Водночас бракує розвідок, присвячених проблемі розвитку інклюзивної компетентності вчителів у позааудиторній діяльності в системі післядипломної освіти як невід'ємного складника професійної компетентності в цілому.

Метою статті є висвітлення власного викладацького досвіду щодо форм, методів та прийомів розвитку інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін у позааудиторній діяльності в системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Департаментом освіти і науки Харківської міської ради спільно з Комунальним вищим навчальним закладом «Харківська академія неперервної освіти» проводиться систематична робота з розвитку інклюзивної компетентності вчителів Харкова та Харківської області, зокрема вчителів, які викладають філологічні дисципліни, в позааудиторній діяльності.

Так, мета обласного науково-методичного семінару «Навчання школярів іноземної мови в умовах інклюзії» (2016 р.) полягала в окресленні пріоритетних завдань та напрямів діяльності вчителів іноземної (англійської) мови щодо навчання дітей

з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. У семінарі брали участь 7 учителів. Під час семінару було розкрито основні поняття, зміст та мету інклюзивної освіти, проаналізовано нормативно-правові документи щодо організації інклюзивного навчання в Україні, висвітлено психолого-педагогічні особливості різних категорій дітей із порушеннями психофізичного розвитку, акцентовано увагу на особливостях проведення уроку іноземної мови в умовах інклюзивної освіти, презентовано педагогічний досвід учителів Харківщини з організації навчання іноземної мови на засадах інклюзії, а також надано практичну допомогу вчителям англійської мови щодо організації навчання школярів в умовах інклюзії.

Учителі-учасники семінару ознайомилися з особливостями проектування та методики проведення уроку іноземної мови в умовах інклюзії (форма проведення – міні-майстер-клас), взяли участь у розробці різних етапів уроку англійської мови в інклюзивному класі: організаційний момент та мовленнєва зарядка, вивчення нового мовного або мовленнєвого матеріалу, тренування і засвоєння нового лексико-граматичного матеріалу, узагальнення та систематизація вивченого (у групах).

Педагоги ділилися власним педагогічним досвідом навчання англійської мови дітей з особливими освітніми потребами, зокрема молодших школярів, які мають вади зору та мовленнєві розлади.

У вигляді «круглого столу» здійснювалося обговорення проблем, що виникають на шляху навчання школярів іноземної мови в умовах інклюзії, та визначення шляхів розв'язання.

Схожий навчально-методичний семінар було проведено для вчителів іноземних мов закладів загальної середньої освіти Холодногірського району м. Харкова на замовлення (2017 рік). У заході взяло участь 33 особи. До участі в цьому семінарі було залучено різнопрофільних фахівців (практичних психологів, соціальних педагогів), які ознайомили вчителів зі специфікою навчання, виховання та розвитку дітей, які мають особливості психофізичного розвитку, а також формами роботи з батьками таких учнів.

На семінарі вчителі в мікрогрупах брали участь у створенні технологічної карти спостереження та аналізу уроку англійської мови з позиції організації вчителем роботи учнів над мовним портфоліо (оскільки ця форма роботи є ефективною для оцінювання навчальних досягнень дітей із особливостями психофізичного розвитку).

Одну з таких карт представлено в таблиці 1.

Окрім семінарів, у КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» нами було проведено обласний вебінар «Використання арт-методів в освітньому процесі з навчання мов і літератури» (2019 рік), в якому взяло участь 240 осіб – учителів української мови та літератури, зарубіжної літера-

тури та російської мови, іноземних мов м. Харкова та Харківської області. Педагоги-філологи були ознайомлені з таким напрямом у педагогіці, як арт-методи, та шляхами використання в освітньому процесі з навчання мов і літератури в закладах загальної середньої освіти.

На вебінарі актуалізовано значущість використання арт-методів в освітньому процесі навчання мов і літератури, висвітлено засади й основні завдання застосування арт-методів в освітньому процесі з навчання мов і літератури як інноваційного напрямку в педагогіці, визначено основні шляхи упровадження арт-методів в освітній процес із навчання мов і літератури в закладах загальної середньої освіти, охарактеризовано підходи до використання арт-методів в освітньому процесі з мов і літератури.

Як бачимо, питання розвитку інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін у позааудиторній діяльності в системі післяди-

пломної освіти нині є своєчасним та актуальним. Кількість зацікавлених у роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби, вчителів збільшується, що видно з рис. 1.

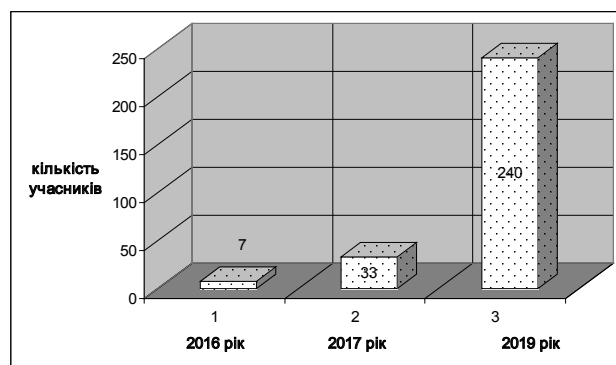


Рис. 1. Кількість учителів філологічних дисциплін, які беруть участь у розвитку власної інклюзивної компетентності в позааудиторній діяльності в системі неперервної освіти

Таблиця 1

Технологічна карта спостереження та аналізу уроку англійської мови з позиції організації вчителем роботи учнів над мовним портфоліо

Параметри спостереження	Шкала оцінювання			
	0	1	2	3
Організація роботи вчителя щодо залучення учнів до роботи над створенням ними власного мовного портфоліо				
Підтримка вчителем високої навчальної мотивації школярів				
Формування уміння вчитися – визначати мету, планувати і організовувати власну навчальну діяльність				
Стимулювання активності й самостійності учнів, розширення можливостей навчання і самонавчання				
Розвиток навичок рефлексивної й оцінювальної діяльності учнів, формування адекватної самооцінки				
Визначення кількісних і якісних індивідуальних досягнень				
Створення вчителем передумов і можливостей для успішної соціалізації учнів				
Орієнтація навчального процесу на активну самостійну роботу школярів				
Формування особистісної активності, що забезпечує систематичність і наполегливість учнів у навчанні				
Виховання самокритичності школярів				
Здійснення аналізу процесу навчання спільно з учнями, виходячи із самооцінки, потреб і мотивації, корекція змісту навчання за необхідності				
Організація роботи учнів над створенням ними власного мовного портфоліо				
Учні мають можливість вибору індивідуального маршруту навчання, виконуючи як обов'язкові, так і додаткові творчі завдання, запропоновані вчителем				
Школярі вміють здійснювати самооцінку володіння іноземною мовою				
Учні виявляють відповідальність за результати навчального процесу				
Учні свідомо ставляться до процесу навчання та його результату.				
Школярі здійснюють послідовні дії зі створення мовного портфоліо				
Учні аналізують виконану роботу, бачать власні успіхи й розуміють причини невдач				
Школярі визначають (разом з учителем) найбільш раціональні способи вдосконалення своїх знань та вмінь				
Учні мотивовані у вивченні іноземної мови та усвідомлюють цінність міжкультурного спілкування у своїй країні та за її межами				
Школярі мають можливість одержати належну професійну консультацію вчителя під час вибору й оформлення портфоліо				
Учні вносять свої зауваження й коментарі до окремих частин портфоліо своїх однокласників				

Нами було розроблено таку тематику вебінарів для вчителів-філологів: «Використання ігрово-терапевтичних методів у навчанні мов і літератури. Пісочна терапія. Гудзикотерапія», «Ігрові методи розвитку дрібної моторики та коригування порушень письма у дітей. Техніка квілінг»; «Твори дитячої художньої літератури про людей із особливостями психофізичного розвитку», які є складником річного навчального плану роботи кафедри методики навчання мов і літератури Харківської академії неперервної освіти.

Крім того, нами проводилася і продовжує проводитися систематична робота з розвитку інклюзивної компетентності вчителів-філологів у позааудиторній діяльності в системі неперервної освіти в таких формах, як консультування (планування та проведення уроків, робота з окремими учнями тощо), допомога вчителям у підготовці презентаційного матеріалу для шкільних семінарів, виступи на засіданнях тимчасового творчого колективу педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти «Дорожня карта вчителя в умовах інклюзивної освіти» (2017 рік), до яких залучалися й учителі іноземної (англійської) мови та ін.

Висновки і пропозиції. Таким чином, з усього сказаного можна дійти висновку про те, що розвиток інклюзивної компетентності вчителів, зокрема філологічних дисциплін, є нагальною потребою сьогодення. Цей вид компетентності є складником професійної компетентності вчителя в цілому. Її важливо розвивати не лише на лекційних, практичних та семінарських заняттях у системі підвищення кваліфікації, а й у позааудиторній діяльності. Власний викладацький досвід свідчить, що для цього доцільно використовувати різноманітні форми, методи та прийоми: семінари різного рівня, вебінари, консультування (планування та проведення уроків, робота з окремими учнями тощо), допомога вчителям у підготовці презентаційного матеріалу для шкільних семінарів, виступи на засіданнях тимчасового творчого колективу педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти тощо.

Список використаної літератури:

1. Антонюк Л. Формування готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання. *Нова педагогічна думка*. 2010. № 1. С. 121–123.
2. Бойчук Ю.Д., Кучерук О.С. Инклюзивная компетентность будущих учителей как основной фактор успешности включения детей с ограниченными образовательными способностями в общеобразовательное пространство. *Особый ребенок: междисциплинарная, научно-теоретическая, научно-методическая журнал*. Екатеринбург, 2012. С. 119–127.
3. Бойчук Ю.Д., Бородин О.С., Микитюк О.М. Инклюзивная компетентность майбутнього вчителя основ здоров'я: монографія. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди; видавець І.С. Іванченко, 2015. 140 с.
4. Демченко І.І., Пічкур М.О., Сулим В.Т. Фахово-ідентифікаційний вимір стану готовності майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*, 10/CLXI, 90–94.
5. Казачинер О.С. Інклюзивна компетентність учителя іноземної мови. Харків: Основа, 2016. Вип. 9 (165). 93 с.
6. Казачинер О.С. Інклюзивна складова післядипломної освіти вчителів іноземних мов. *Педагогіка: традиції та інновації: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 17–18 лютого 2017 р.)*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 119–123.
7. Хафизуллина И. Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08; Астраханский государственный университет. Астрахань, 2008. 22 с.
8. Чайковский М. Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 2. С. 15–21.
9. Dipace A. Inclusive education: strategies and opportunities for preparing teachers through the use of ICT in the Italian compulsory school. URL: http://www.je-lks.org/ojs/index.php/Je-LKS_EN/article/view/838.
10. Milenovich Zh. Job satisfaction and constant improvement of teachers' professional competence for inclusion in education. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/job-satisfaction-and-constant-improvement-of-teachers-professional-competence-for-inclusion-in-education>.

Kazachiner O. Developing philology teachers' inclusive competence in extracurricular activities in the system of postgraduate education

The article is devoted to the search for forms, methods and techniques for inclusive competence of philology disciplines teachers' development in extra-curricular activities in the system of postgraduate education. It is noted that the necessity for teachers' inclusive competence development is no doubt, it has been introduced only recently, so teacher-practitioners can master inclusive knowledge and skills in postgraduate education. At the same time, there is a lack of works devoted to the problem of inclusive competence of philology disciplines teachers' development in extra-curricular activities in the system of postgraduate education, as an integral part of their professional competence in general.

The peculiarities of own teaching experience regarding the forms, methods and methods of inclusive competence of philology disciplines teachers' development in extra-curricular activities in the system of postgraduate education were highlighted.

This was done by us in the form of regional and district scientific and methodological seminars for languages and literature teachers "Teaching students foreign languages in the conditions of inclusion", regional webinar "Use of art methods in language and literature studies", counseling (planning and conducting lessons, work with individual pupils, etc.), assistance to teachers in preparing the presentation material for school workshops, speeches at meetings of the temporary creative collective of teachers who work in general secondary education establishments "Road Map of Teaching in the conditions of inclusive education" (2017), which included foreign (English) languages teachers, etc.

The topics of webinars for teachers of philology were worked out: "Use of game-therapeutic methods in languages and literature teaching. Sand therapy. Button therapy", "Game techniques for fine motor skills development and children's writing correction. Quilling technique"; "Children's literature about people with peculiarities of psychophysical development", which are part of the annual curriculum of the department of methods of teaching languages and literature of Kharkiv Academy of Postgraduate Education.

As the issue of inclusive competence of philology disciplines teachers' development in extra-curricular activities in the system of postgraduate education is timely and relevant, the number of teachers interested in working with children with special educational needs is gradually increasing every year.

Key words: *inclusive competence; philology teachers; extracurricular activities; postgraduate education; teacher's professional competence*